

TİLLO MÜCAHİDİYYE MEDRESESİ'NDE İCÂZET VE İCÂZETNÂME

Muhammed İkbâl EKİNCİ*

Özet

İcâzet, herhangi bir alanda bir hocanın, öğrencisine verdiği bilgileri belirtmesi ve öğrencisinin de bu bilgileri başkalarına aktarmasına izin vermesidir. İcâzetnâme ise bu iznin yazılı olarak ifade edildiği belgenin adıdır. İslamî literatürde bu geleneğin kökü hicri 3. asra dayanmaktadır. İcâzet ve icâzetnâmeler hakkında daha önce farklı çalışmalar yapılmıştır. Ancak 60 yıla yaklaşan bir geçmişi olan Tillo Mücahidiyye Medresesi'nde verilen umumî ilmi icâzetnamenin tahlil edilmediği görülmüştür. İşte bu çalışma bu alandaki boşluğu doldurma gayesiyle kaleme alınmıştır. Bu bağlamda önce icâzetin ne olduğu ve türleri kısaca ifade edilmiştir. Daha sonra Mücahidiyye Medresesi ve kurucusu Molla Burhaneddin Hocaefendi tanıtılmıştır. Devamında da bu medresedeki icâzet geleneği ve merasimi anlatılmıştır. Son olarak ta Molla Burhaneddin Hocaefendi'nin vermiş olduğu ilk icâzetnâme, örnek olarak ele alınmıştır. Bu icâzetnâmenin, şekil ve muhteva yönünden tahlili yapılmış, icâzetnâmenin omurgasını teşkil eden ilmi silsile yazılmıştır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, ekincimuhammedikbal@gmail.com

Anahtar Kelimeler

İcâzet, İcâzetnâme, Tillo, Medrese, Molla Burhaneddin Hocaefendi.

Certificate And Certification in The Mujahidiyyah Madrasah Of Tillo

Abstract

Certificate means that specifying the informations provided by a teacher in any field to the students and allowing them to transfer these given informations. However, certification is the name of the document stated in writing. In the Islamic literature, the origin of this tradition is based on the thirteenth century. Formerly, different studies have been conducted about certificate and certifications. But it has been seen that the certification, which has nearly sixty years history of public science certificate, given in the Mujahideen Madrasah of Tillo hasn't been analyzed. For this reason, this study has been put down on paper with the aim of filling the gap. At first, what the certificate means and the types of it stated shortly in this context. Then, Mujahideen Madrasah and its founder Mollo Burhaneddin Scholar have been introduced. After that, tradition of Certificate and its formal procedures have been stated. Finally, the first certificate given by Mollo Burhaneddin Hodja has been quoted as an example. In terms of form and content, this diploma has been analyzed and science of the certification, which forms backbone of it, written sequentially.

Keywords

Certificate, Certification, Tillo, Madrasah, Mollo Burhaneddin Scholar

GİRİŞ

İslam dünyasında icâzet geleneğinin köklü bir geçmişi vardır. Kapsamı ve üslûbu bakımından bir eğitim ve öğretim düzeni içinde edinilen bilgileri, rivayetleri veya bunların yazılı kayıtlarını nakletme yetkisi veren belgenin ilk örneği h. 3. asrın sonlarına doğru Kadı İsmail b. El-Cehdamî tarafından Hanefî kadılarından İbnü'l-Bühlül için yazılmıştır.¹ İcâzet kelimesi ilk olarak hadis alanında 'hadis rivayetine sözlü veya yazılı izin verme ve rivayet hakkını devretme anlamında kullanılmıştır. Daha sonra hadis dışındaki alanlarda da kullanılmaya başlanmış, zamanla 'icâzetü'l-fetvâ, icâzetü'l-fıkıh, icâzetü't-tedris, icâzetü't-tıp, icâzetü'l-ferâiz, icâzetü'l-hisab,

¹ Cemil Akpınar, 'İcâzet', (İstanbul: DİA, 2000), c. 21, s. 394.

icâzetü'l-hat, icâzetü't-tarik' gibi terkipler oluşmuştur.² Bu gelenek hicri dördüncü asırdan sonra bütün İslam coğrafyasında eğitim alanında uygulanan bir pratik haline dönüşmüştür.³

Türkiye'de bugün medrese denilince akla ilk gelen yerlerden biri Tillo'dur. Tillo'da bulunan medreselerden biri olan Mücahidiyye Medresesi, 60 yıldır kesintisiz ilim hizmeti vermektedir. Bu medrese aynı zamanda icâzet geleneğini de sürdürmektedir. Ülkemizde bugüne kadar icâzet ve icâzetnâmeler hakkında farklı akademik çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu köklü geleneği hâlen sürdürmeye devam eden Mücahidiyye Medresesi'nde verilen icâzet ve icâzetnâme hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. İşte bu makale bir nebze de olsa bu boşluğu doldurmak için yazılmıştır. Çalışmamız iki bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde genel anlamda icâzet ve türleri hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde de Mücahidiyye Medresesi'nde verilen icâzet ele alınacaktır. Bu bağlamda bu medrese ve kurucusu hakkında da bazı bilgiler aktarılacaktır.

1. İCÂZET VE TÜRLERİ

1.1. İcâzet ve İcâzetnâme

İcâzet, 'c-v-z' kökünden türemiş olup sözlükte; izin vermek, onaylamak, ruhsat vermek, bir şeyi geçerli ve makul saymak gibi anlamlara gelir.⁴ İbn Faris'e göre 'su akıtmak' anlamından yola çıkılarak 'bir âlimin ilmini talebesine aktarması' manasında terimleşmiştir.⁵ Ayrıca, 'İsteceztuhu fe ecâzenî' denildiği zaman 'ondan (hayvan veya arazi sulamak için) su istedim; o da bana verdi manası anlaşılmaktadır.⁶ Bu anlama göre talebe hocasından icâzet isteyerek, ilmini kendisine aktarması yönünde bir talepte bulunmuş,⁷ hocası da icâzet vererek bu talebini yerine getirmiştir.

² Akpınar, *a.g.m.*, s. 393.

³ Mesut İdriz, *İslam Eğitim Yaşamında İcâzet Geleneği*, Değerler Eğitim Dergisi, 2003, 1/3, s.177.

⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Daru's-Sadı, 1990) c. 5, s. 326.

⁵ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mucmelu'l-Luğat*, thk. Zühre Abdülmuhsin Sultan, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1986) c. 1, s. 202: Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvi fi Şerhi Takribi'n-Nevevi*, thk. Ahmed Ömer Haşim, (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1985) c. 2, s. 25.

⁶ Ebu Nasr İsmail Bin Hammad Cevheri, *es-Sıhab*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar, (Beyrut: Daru'l-İlmi li'l-Melayin, 1990) c.3, s.871. Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatip el-Bağdadî, *Kitâbu'l-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988) s. 312.

⁷ Hatip el-Bağdadî, *a.g.e.*, s. 312.

İcâzetnâme ise Arapçadaki icâzet ve Farsçadaki 'mektup, kitap' anlamlarına gelen nâme kelimelerinin birleşmesiyle 'izin kâğıdı' anlamında bir terimdir.⁸ Diğer bir ifade ile icâzetnâme, kişinin ilmi alanda hangi tür bilgilere sahip olduğunu, öğrenim seviyesini, yeterliliğini ve bu alandaki yeteneğini gösteren tahsil belgesi,⁹ aynı zamanda sahip olduğu bu kazanımları kendi öğrencilerine aktarabileceğini ifade eden öğretme ruhsatıdır.¹⁰

Bir icâzetin temel unsurları; icâzet veren hoca (mücîz)¹¹, icâzet alan talebe (mücâz)¹², icâzete konu olan kitap, kitaplar veya ilimler (mücâzun bih) ve bu icâzetin sözlü veya yazılı olarak ifade edilmesidir.

İcâzetin önemli bir özelliği ise, icâzet alan kişinin elde etmiş olduğu bilgilerin ve ehliyetin sağlamlığını bildirmesidir. İcâzet, bu bilgilerin ibtidaî, halkvârî veya kulaktan dolma değil, disiplinli, sağlam ilke ve kurallara dayanan bilgiler olduğunu ifade eder. Bundan dolayı İslam ilim dünyasında icâzete önem verilmiş ve bu hususta müstakil eserler yazılmıştır. Ayrıca icâzetnâmeler de literatüre geçmiş, basılmış veya basılmamış yazmalar halinde kütüphanelerde yer tutmuşlardır.¹³

1.2. İcâzet Türleri

İcâzetler, verildikleri alanlara göre farklı türlere ayrılmaktadır.

1.2.1. İlmî İcâzet: Genel ve özel icâzet olmak üzere ikiye ayrılır. Genel İcâzet, bir medresede uygulanan ders müfredatındaki tüm kitapları okuyup mezun olan talebelere verilen icâzettir. Bu çalışmada ele alacağımız örnek de bu kısmın altına girmektedir. Özel İcâzet, bir hocadan belirli bir ilim ya da bir kitabı okuyup bitirme suretiyle bu ilim veya kitap için verilen icâzettir. 'Hadis icâzeti', 'tefsir icâzeti', 'kıraat icâzeti', *Sahîb-i Buharî icâzeti*, *Mesnevî-i Şerîf* icâzetleri bu türe ait örneklerdir.¹⁴

⁸ M Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983) c. 2, s. 19.

⁹ Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi* (Medrese Programları-İcâzetnâmeler-İslahat Hareketleri), (İstanbul: Dergah Yayınları, 1983) s. 101.

¹⁰ İdriz, *a.g.m.*, s. 175.

¹¹ Pakalın, *a.g.e.*, s. 20.

¹² Pakalın, *a.g.e.*, s. 19.

¹³ Atay, *a.g.e.*, s. 101.

¹⁴ Akpınar, *a.g.m.*, s. 394.

1.2.2. Hadis İcâzeti: Hadis hocasının talebesine sözlü veya yazılı olarak rivayetlerini vermesi ve verdiği bu rivayetleri kendisinden nakledebileceğini açık bir şekilde beyan etmesidir.¹⁵ İlk muhaddisler, hadis öğretimi kolaylaştırmak ve hadis kültürünün yayılmasına hizmet etmek amacıyla icâzet verme ve alma yolunu benimsemişlerdir.¹⁶ Hadis rivayetinde icâzet türleri, Hatib el-Bağdâdî'ye (v.463/1071) göre 5,¹⁷ İbnu's-Salah'a (v.643/1245) göre 7,¹⁸ İmam Suyûtî'ye (v.911/1505) göre ise 9¹⁹ dur.²⁰

1.2.3. Tarikat İcâzeti: Şeyhlerin, olgunluk makamlarını aşan ve irşad mertebesine gelenlere, gördükleri terbiye ve irşad sınırları içinde, talibelerin terbiye ve irşad edilmesi konusunda verdikleri izindir.²¹ İcâzetnâme alanlara, şeyh tarafından merasimle tâc giydirilir. Bazı tasavvuf okullarında, tâc yerine, 'hırka giydirmek' tabiri kullanılır.²² Bilinen en eski tarikat icâzetnâmeleri, Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmeddin Kübrâ'nın (v.618/1221) h. 598-616 yılları arasında mensuplarına verdiği icâzetnâmelerdir.²³

1.2.4. Sanat ve Meslek İcâzeti: İş, sanat ve beceriye dayalı üretim ve hizmet erbabı arasında kendi özel eğitimleri sonucu verilen icâzetlerdir. Ahilik ve hat icâzetleri bu türün örnekleridir.²⁴

1.2.5. Fennî İcâzet: Bilginin yanında deney ve tecrübeye dayanan tıp, eczacılık ve riyazî ilimler konusunda verilen icâzetlerdir.²⁵

¹⁵ Muhammed Lokman es-Selefi, *İbtimâmu'l-Muhaddisin bi-Nakdih- Hadis Seneden ve Metnen*, (Riyad: Daru'd-Dai li'n-Neşri ve't-Tevzi', h.1420), s. 280.

¹⁶ Akpınar, *a.g.m.*, s. 394.

¹⁷ Bağdadi, *a.g.e.*, s. 326-349.

¹⁸ Ebu Ömer Osman b. Abdurrahman İbnu's-Salah,, *Ulumu'l-Hadis*, thk ve şerh Nureddin Itr, (Dimeşk: 2013) s. 151-165.

¹⁹ Suyuti, *a.g.e.*, s.447.

²⁰ Hadis icâzeti hakkında geniş bilgi için bkz: Muhittin Düzenli, 'İslam Rivayet Geleneğinde İcâzet', (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.17, 2004) s. 265-300.

²¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009) s.296.

²² Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 296.

²³ Hasan Akdağ, 'İcâzetnâmeler ve Erzurum'da Ahmet Şevki Efendi'ye Verilen Bir Hat İcâzetnâmesi', (Ekev Akademi Dergisi, yıl 12, sy. 35, Bahar 2008), s.101.

²⁴ Akpınar, *a.g.m.*, s. 398.

²⁵ Akpınar, *a.g.m.*, s. 397.

2. TİLLO MÜCAHİDİYYE MEDRESESİNDE İCÂZET GELENEĞİ

2.1. Molla Burhaneddin Mücahidi

22 Eylül 1938 tarihinde Siirt'in Tillo ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Muhammed Ali Efendi'dir (v.1973). Soyu Sahabe-i Kiram'dan Hz. Halid b. Velid'e dayanmaktadır. Dedelerinden Şeyh Hamza el-Kebir'e (v.1171) nisbetle 'Hamzevi', Şeyh İbrahim Mücahid'e (v.1262) nisbetle de 'Mücahidi' diye anılmaktadır.²⁶ Kur'ân-ı Kerim eğitimini Tillolu İsmail Fakirullah Hazretleri'nin (v.1735)²⁷ torunlarından Molla Halil'den almıştır. Daha sonra ilim tahsili için Siirtli mutasavvıf Şeyh Muhammed Kazım'ın (v.1996) yanında bir müddet okumuştur. Buradan da Siirt ile Tillo arasında bulunan Halenze (Bağtepe) köyünde ders veren Allâme Seyda Molla Halil el-İs'irdi'nin (v.1259/1843) torunlarından Molla Abdulhakim Hocaefendi'nin yanında okumaya devam etmiştir. Bu dönemde Siirt'li meşhur hocalardan Şeyh Müşerref Özcan (v.2008) ve Molla Bedreddin Sancar Hocaefendi ile beraber okumuş ve ilim tahsilini burada tamamlamıştır.

Molla Abdulhakim Hocaefendi'den icâzet alan Molla Burhaneddin Hocaefendi, 1958 yılında Halenze'den Tillo'ya geçip tedris başlamıştır. O günden bugüne aralıksız olarak tedris vazifesine devam etmiştir. Ülkenin hemen her tarafından gelen yüzlerce talebe yetiştirmiştir. Bugün ilerleyen yaşına rağmen büyük bir gayretle bu hizmeti devam ettirmektedir. Molla Burhaneddin Hocaefendi, Nakşibendiyye tarikatına mensup olup Nurşin'li Şeyh Mâşuk Hazretleri'nden (v.1975) hilâfet almıştır. Ancak o daha çok ilmî kimliğiyle hizmet etmeye çalışmıştır.

Molla Burhaneddin Hocaefendi'nin dört adet te'lifi vardır.

a. Kurratü'l-Âyn bi Tezkîrâti'l-Haremeyni's-Şerifeyn: Molla Burhaneddin Hocaefendi her sene bir umre bir Hacc olmak üzere iki defa kutsal toprakları ziyaret etmektedir. Kendisi bu ziyaretlerdeki hatıralarını kaleme almaktadır. 1996-2007 yılları arasındaki hatıratları kitaplaştırılarak 2 cilt olarak

²⁶ Her iki zât da Tillo'da medfûndur.

²⁷ Bu zât, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin hocasıdır. Her ikisi de Tillo'da medfundur.

basılmıştır. 2007-2017 yılları arasındaki hatıratlarının yakın bir zamanda yayınlanması planlanmaktadır.

b. Haşiyetu Dıbaceti's-Suyuti: Abdurrahman Suyûtî'nin (v.911/1505) *el-Behcetü'l-Mardıyye* adlı kitabının dibacesi üzerine yazılan haşiyedir.

c. Haşiyetu Halli Meâkidi'l-Kavâid: Şemsuddin et-Tokadi'nin (v.1006/1597) *Hallu Meâkidi'l-Kavâid* kitabının haşiyesidir.

d. Haşiyetu Şerhi'l-Muğni: Muhammed b. Abdirrahim el-Ömerî'nin (v.801/1399) *Şerhu'l-Muğni* adlı eserinin haşiyesidir.

2.2. Mücahidiyye Medresesi

Mücahidiyye Medresesi,²⁸ 1958 yılında Molla Burhaneddin Hocaefendi tarafından Tillo'da, Şeyh Mücahid Câmîi'nin yanında iki odadan müteşkil olarak kurulmuştur. Medreseye Molla Burhaneddin Hocaefendi'nin dedesi Şeyh Mücahid'e nisbeten Mücahidiyye adı verilmiştir. Zamanla ihtiyacı karşılayamaması üzerine bu odalar üzerine eklemeler yapılmış, en son 1990 yılında 5 katlı bir bina ortaya çıkmıştır. Yine ihtiyaca binaen 2009 yılında 240 kapasiteli ek bir bina daha hizmete açılmıştır. Şuanda da Tillo'da yapılmakta olan üçüncü medresenin inşaat çalışmaları tamamlanmak üzeredir. Bu medreseler, resmî Kur'an kursu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlıdır.

Mücahidiyye Medresesinde eski binada 20, yeni binada 24 olmak üzere toplam 44 müderris ders vermektedir. İlköğretimi bitirdikten sonra medreseye kayıt yaptıran bir talebeyle ilk olarak Kur'an-ı Kerim eğitimi verilir. Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okumayı öğrenip gerekli ezberleri tamamlayan talebe, Arapça eğitimine başlar. Hafızlık yapmak isteyen talebe, Arapça eğitimine başlamadan önce hafızlık bölümüne geçer. Hıfzını tamamladıktan sonra o da Arapça eğitimini almaya başlar.

Arapça eğitim süresi, kişiden kişiye farklılık göstermekle beraber ortalama 6-7 yıldır. Bu süre içerisinde ders kitabı olarak sırasıyla '*sarf, nahiv, mantık, istiare, münazara, meâni, akait ve usul-i fıkıh*' alanlarında be-

²⁸ Mücahidiyye Medresesi hakkında geniş bilgi için bkz: Kayhan Bayram, *Klasik Medreselerin Kurumsal Yapısı: Tillo Medresesi Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Isparta: 2014).

lirli kitaplar okunur. Bu kitapların isimleri aşağıda verilecektir. Bu medresede Arapçaya ve âlet ilimlerine gösterilen önem bazı dönemlerde zarurete binaen diğer dinî ilimlerin önüne geçtiyse de günümüzde tefsir, hadis, fıkıh, fıkıh usulü, siyer, tasavvuf ve benzeri ilimler de aynı önem ve itinayla okutulmaktadır.²⁹ Bu dersleri, ihtisas alanlarına göre farklı hocalar vermektedir. Bu derslere katılım zorunlu olmamakla beraber talebeler, katılım için teşvik edilmektedir.

Medresede her gün ikindi namazından sonra Molla Burhaneddin Hocefendi'nin öncülüğünde Nakşibendiyye Tarikatı'na mensup olan hoca ve talebelerin katılımıyla Hatm-i Hacegân³⁰ yapılmaktadır. Hatmeden sonra hadis ve tasavvuf dersi yapılmaktadır. Hadis dersini, Molla Burhaneddin Hocaefendi vermektedir. Hadiste *Kütüb-i Sitte* daha önce okunmuş olup şuan muhtelif hadis kitapları okunmaktadır. Tasavvuf dersini hocalardan biri okumakta, Molla Burhaneddin Hocaefendi ise gerekli açıklamaları yapmaktadır. Bu derse, tüm hocalar ve büyük talebeler katılmaktadır.

Bir gelenek haline gelen Cuma dersleri, Cuma günleri yatsıdan sonra yapılmaktadır. Bu toplu derste önce bir Aşr-ı Şerif okunmakta, ardından Molla Burhaneddin Hocaefendi tarafından hadis dersi yapılmaktadır. Bu hadis dersinde daha önce farklı hadis kitapları okunmuş olup şuan Kadı İyâd'ın *Şifa-i Şerif* adlı kitabı okunmaktadır. Hadisten sonra her hafta iki talebe tarafından Risale-i Nur Külliyyâtı'ndan ders okunmaktadır. Daha sonra Esmâ-i Hüsnâ okunup, Molla Burhaneddin Hocaefendi tarafından Arapça bir dua yapılmaktadır. Bu duayla Cuma dersi sona ermektedir. Cuma dersine tüm hoca ve talebeler katılmaktadır.

Talebeler, medrese eğitimi boyunca Açıköğretim Lisesi veya İmam-Hatip Lisesini, daha sonra da Açıköğretim İlahiyat Fakültelerini okumaktadırlar. Böylelikle medrese eğitimi bitirene kadar gerekli okul eğitimlerini de tamamlamış olmaktadır. Bugün bu medreseden mezun olan talebelerin büyük bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli kademelerde, bir kısmı ise İlahiyat Fakültelerinde görev yapmaktadırlar.

²⁹ Maruf Toprak, *Medrese Gelenegi ve Modernleşme Sürecinde Medreseler, Günümüz Medreseleri*, Alparslan Üniversitesi, (Muş: 05-07 Ekim 2012), c.1, s. 72.

³⁰ Nakşî istilahındandır. Şeyhin huzurunda bir grup müridin katılımıyla, bazı surelerin belli bir tertiple okunması ve belli miktarda zikir çekilmesidir. Cebecioğlu, s.256.

2.3. Mücahidiyye Medresesi'nde İcâzet Geleneği

Mücahidiyye Medresesi'nde herhangi bir talebenin icâzet alabilmesi için aşağıda tablo halinde müellifleri³¹ ile beraber isimleri verilen ders kitaplarını sırasıyla okuyup bitirmesi gerekmektedir.³²

Kitap	Müellif	Konu
Emsile	Kesin bilinmemekle birlikte Hz. Ali'ye (r.a.) nisbet edilmektedir.	Sarf
Binâ	Ebû Cafer Ahmed b. Abdullah es-Sermârî (v.?)	Sarf
Tasrifu'l-İzzi	İzzuddin Ebû'l-Fadl İbrahim b. Abdülvehhab ez-Zencânî (v.655/1257)	Sarf
Avâmilu'l-Cürcânî	Abdulkahir b. Abdurrahman el-Cürcânî (471/1078)	Nahiv
Mütemmimetü'l-Ecrûmiyye	Muhammed b. Muhammed er-Râinî (954/1547)	Nahiv
Şerhu'l-Muğni	Bedruddin Muhammed b. Abdurrahim el-Ceylânî (811/1408)	Nahiv
Şerhu Tasrifü'l-İzzi	Sâduddin Mes'ûd b. Ömer et-Taftazânî (791/1389)	Sarf
Hallu Meâkidi'l-Kavâid	Ahmed b. Muhammed et-Tokadî v.(1006/1597)	Nahiv
Şerhu'l-Katr	Abdullah b. Yusuf b. Ahmed el-Mısırî v.(761/1360)	Nahiv
el-Behcetü'l-Mardiyye	Abdurrahman b. Ebubekir es-Suyûtî (911/1505)	Nahiv

³¹ Bu müellifler hakkında detaylı bilgi için bkz: İbrahim el-Harrânî, *Tuhfetü'l-İhvânî'l-Medresiyye fi Terâcimi Bâ'di Musannifi'l-Kutubi'd-Dirâsiyye*, y.y., 1427.

³² Bu kitapların içerikleri için bkz: Uğur Erman, *Siirt Medreselerinde Arapça Dil Eğitimi*, Atatürk Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), (Erzurum: 2013), s. 30-49.

el-Fevâidu'd-Diyâiyye	Abdurrahman b. Ahmed el-Herevî el-Camî v.(898/1492)	Nahiv
Muğni't- Tullab	Mahmud b. El-Hafiz Hasan el-Mağnisî v.(1222/1807)	Mantık
El-Fevâidu'l-Fennariyye	Muhammed b. Muhammed Şemseddin el-Fennârî v.(834/1431)	Mantık
Kavli Ahmed	Ahmed b.Muhammed ed-Dımeşki el-Ömerî v(785/1355)	Mantık
Risaletü'l Adudiyye	Adûduddin Abdurrahman b. Ahmed el-Îcî v(756/1355)	Vadi'
Şerhu'l-Isâm	Isamuddin İbrahim b. Muhammed el-İsfrayinî v(951/1544)	İstiâre
Velediyye	Muhammed b. Ebî Bekir el-Maraşî (Saçaklızâde) v.(1150/1737)	Münâzara
Hâbiyye	Halil b. Molla Hüseyin el-Ömerî el-İs'irdî v(1259/1843)	Münâzara
Abdulğafur	Radiyyuddin Abdulğafur b. Salah el-Lârî v. (912/1507)	Nahiv
Şerhu'ş-Şemsiyye	Mahmud b. Muhammed er-Razî v.(766/1370)	Mantık
Muhtasaru'l-Miftâh	Sâduddin Mes'ud b. Ömer et-Taftazânî v.(791/1389)	Meânî
Tuhfetü'l-Murîd ala Cevhereti't-Tevhid	İbrahim b.Muhammed Ahmed el-Beycûrî v.(1277/1860)	Akâid
Varakât	İmamü'l-Haremeyn Ebu'l-Meâlî Abdulmelik b.Abdillah el-Cüveyni (478/1085)	Usûlü'l-Fıkıh

Bir talebe, bu kitaplardan birini bitirdiği zaman bir komisyon tarafından sınava tabi tutulur. Ayrıca okuduğu kitapta ezberlenmesi gereken bir metin varsa o metni de ezber olarak dinletir. Sınavı başarıyla geçip metni dinlettiği takdirde bir sonraki kitaba başlar. Bu şekilde devam edip son kitabı da bitirdiği zaman, icâzet almaya hak kazanmış olur. Bu tarihten sonraki ilk

icâzet merasiminde kendisine icâzet verilir. Ancak icâzet alan bir talebenin tahsil dönemi bitmemektedir. Belki de asıl ilim yolculuğu yeni başlamaktadır. Talebe o güne kadar okuduğu kitapları bir anahtar gibi telakki edip bu anahtarla usûl, tefsir, hadis, fıkıh, siyer gibi ilimleri okuyup anlamaya çalışacaktır. İşte bu düşünceyle icâzet alan talebeler, bu alanlardaki belirli bazı kitapları bizzat Molla Burhaneddin Hocaefendi'nin yanında okumaktadırlar. İcazetten sonra okunan bazı kitaplar şunlardır:

Kitap	Müellif	Konu
Tefsiru'l-Beydavî	Abdullah b. Amr b. Muhammed el-Beydâvî eş-Şirâzî v.(685/1286)	Tefsir
Tefsiru'l-Celâleyn	Celaluddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Mahallî v.(864/1459) ve Celaluddin Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Suyûtî v(911/1505)	Tefsir
Minhacut-Talibîn	Yahya b. Şeref Muhyiddin Ebu Zekeriyâ en-Nevevî ed-Dimeşki v(677/1278)	Şafî Fıkıhı
Haşiyetu'l-Bacurî	İbrahim b. Muhammed b.Ahmed el-Beycûrî v.(1277/1860)	Şafî Fıkıhı
İanetu't-Talibîn	Osman b. Muhammed el-Bekrî ed-Dimyti v(1300/1883)	Şafî Fıkıhı
Muhtasarul-Kudûrî	Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî el-Bağdâdî v(428/1037)	Hanefî Fıkıhı
Nuru'l-İdah	Hasan b. Ammar b. Ali el-Mısrî v(1069/1659)	Hanefî Fıkıhı
Lubâb fi Şerhi'l-Kitab	Abdulğani b. Talib el-Meydanî ed-Dimeşki,v.(1298/1881)	Hanefî Fıkıhı
Cem'u'l-Cevami'	Tacuddin Ebu'n-Nasr b. Ta-kiyyuddin Abdulvahhab es-Subkî v(771/1370)	Usûl

5.2. İcâzet Merasimi

Mücahidiyye Medresesi'nde icâzet merasimi için muayyen bir tarih yoktur. Şartlar elverdiği takdirde yılın farklı zaman dilimlerinde düzenlenebilmektedir. Ayrıca geçmiş dönemlerde bazı yıllarda icâzet verilmediği de görülmüştür. Ancak son yıllarda her yıl merasim düzenlenmektedir. Her yıl icâzet verilen talebe sayısı da değişebilmektedir. Bu sayı genellikle 25-30 civarındadır. Fakat bir yıl icâzet verilmediği takdirde bu sayının 60'ı bulduğu da olmuştur. Aynı şekilde merasim için sabit bir mekân da yoktur. Merasim bazen medresede, bazen de hava koşulları uygun olursa Tillo'nun, Kal'atü'l-Üstad gibi piknik alanlarında yapılmaktadır.

Merasim halka açık olarak yapılmaktadır. Başta bölgenin önde gelen hocaları olmak üzere özellikle icâzet alacak talebelerin akrabaları merasime davet edilmektedir. Merasim Kur'an-ı Kerim tilavetiyle başlar. İcâzetin anlam ve önemiyle ilgili konuşmalar yapılır. Arada ilahi ve kasideler söylenir. İcâzet alan talebeler arasından biri, arkadaşları adına teşekkür mahiyetinde bir konuşma yapar. Son olarak, Molla Bedrettin Sancar Hocaefendi tarafından icâzet okunur. İcâzet okunduktan sonra icâzet alanlar, hazır bulunan büyük zatları ziyaret eder. Daha sonra misafirlere yemek ikramı yapılır. Böylece icâzet merasimi sona ermiş olur.

5.3. İcâzetnâme

Bu çalışmada örnek olarak ele alacağımız icâzetnâme, Molla Burhaneddin Hocaefendi tarafından verilen ilk icâzet metnidir. Bu icâzet, 23 Şevval 1384/ 25 Şubat 1965 tarihinde Tillo'lu Ebû Ali Selahaddin Çelebi'ye verilmiştir.³³

5.3.1. Fiziki Özellikleri

Bu icâzetnâmenin dili Arapça olup icâzeti alan Selahaddin Çelebi tarafından el yazısıyla kaleme alınmıştır. İcâzetnâme 17 sayfadan ibarettir. Sayfalar, 20x14 cm ebadındadır. Her sayfa 16 satırdan müteşekkildir.

³³ Bu icâzetnâmenin orjinal nüshası, Selahaddin Çelebi'nin Siirt'te ikâmet eden oğlu Muhammed Çelebi'nin özel arşivinde mevcuttur.

5.3.2. İçeriği

Besmele: İcâzet, besmeleyle başlar. Böylelikle Hz. Peygamber'in, *Allah'ın ismiyle başlamayan her önemli iş, bereketsiz ve sonuçsuz kalır.*³⁴ meâlindeki hadisinin gereği yerine getirilmiştir.

Hamdele: Besmeleden hemen sonra çeşitli vasıflarla Cenab-ı Hakk'ı öven uzun bir hamd cümlesi yazılmıştır. Bu uygulamanın delili ise *'Allah'a hamd ile başlamayan her önemli iş,,sonuçsuz kalmaya mahkûmdur.'*³⁵ meâlindeki hadisi şeriftir.

Salvele: Hamd edildikten sonra yine çeşitli vasıflarla Peygamber Efendimiz'e, O'nun âline ve ashabına salât ve selam getirilmiştir. Salât uygulamasının dayanağı, *Muhakkak ki Allah ve melekleri, peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de O'na salât ve selam ediniz.*³⁶ meâlindeki ayet-i kerimedir.

Hamd ve salat cümlelerinden sonra icâzeti veren kişi olarak Molla Burhaneddin Hocaefendi'nin adı zikredilmiştir. Sonrasında onun dilinden, ilmin fazilet ve yüceliği, ilme dayanan kişinin zillete düşmeyeceği, onunla meşgul olanın sağlam bir bağa yapıştığı tarzında ilmin önemini ifade eden cümleler kullanılmıştır. Daha sonra icâzet alacak olan Selahaddin Çelebi'nin adı çeşitli vasıflarla beraber zikredilmiştir. Ardında silsilede isimleri zikredilecek olan hocalardan alınan ilmî umumî icâzetin bu zâta verildiği *'ecznâ'* tabiriyle ifade edilmiştir. Daha sonra icâzet silsilesi, günümüzden geçmişe doğru sıralanarak yazılmıştır.

5.3.3. İcâzet Silsilesi

İcâzetnâmede ifade edilgi üzere Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Hz. Cebrail vasıtasıyla Cenab-ı Hak'tan (c.c.) aldığı ilmi, sahabe-i kirama aktarmıştır. Onlarda kendilerinden sonrakilere aktarmış, bu şekilde bu ilim günümüze kadar ulaşmıştır. Molla Burhaneddin Hocaefendi'nin verdiği bu icâzetnâmede de ilmî silsile Peygamber Efendimiz'e kadar ulaştırılmış-

³⁴ Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsu'-Hakk Âbâdi, *Âvnu'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebi Davud*, (Beyrut: Daru'l-Kûtûbi'l-İlmiyye, 1998) c.13, s. 130.

³⁵ Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, thk: Şeyh Halil Me'mûn Şihâ, (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2009), c. 2, s. 436, Hadis no: 1894.

³⁶ Ahzab, 33/56.

tır. Bizde bu silsileyi, Molla Burhaneddin Hocaefendi, onun hocası, onun da hocasının hocası şeklinde devam ettirip Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) ulaşmış olan haliyle buraya aktarıyoruz. Silsilede bazı hocaların, birden fazla hocadan icâzet aldığı belirtilmektedir. Biz bu hocaların icâzet aldıkları diğer hocaları dipnotla belirteceğiz.

1.Molla Burhâneddin el-Mücâhidî el-Hâlidî 2.Ebû'l-Hikem Abdulhakîm es-Sânî

3. Molla Hâmid el- İ's'irdî

4. Molla Hasan Fehmi Efendi

5. Molla Hüseyin Efendi³⁷

6. Molla Mustafa

7. Molla Halil el-Ömerî el-İ's'irdî

8. Molla Mahmud el-Behdîni

9. Muhammed Salih Efendi

10. İsmail Efendi es-Sâfevî

11. İbrahim b. Haydar

12. Ahmed b. Haydar³⁸

13.Haydâru'l-Evvel

14. Zeynuddîn el-Belâtî

15. Nasrullah el-Halhâlî

16. Mirzâcan eş-Şirâzî

17. Cemaluddin Mahmud eş-Şirâzî

18.Muhammed b. Es'ad es-Sıddık ed-Devvânî³⁹

³⁷ Molla Hüseyin Efendi'nin icâzet aldığı 2.Silsile: Molla Ömer el-Amir ← Molla Mustafa ← Molla Halil el-İ's'irdî... 3. Silsile: Abdulaziz el-Miskîni eş-Şirvanî ← Muhammed b. Ahmed el-Hattî ← Abdurrahman Efendi er-Ruzbehânî ← Sibğatullah Efendi ← Mustafa Efendi ez-Ziyyarî ← Sibğatullah es-Safevî^(a) ← Muhammed Salih Efendi ← İsmail Efendi es-Safevî ← İbrahim b. Haydar← Ahmed b. Haydar...

(a) Sibğatullah es-Safevî'nin 2. Silsilesi: Abdullah el-Eşnevî ← Molla Ali ← Valid-u Molla Ali ← Zeynuddin el-Belatî ← Nasrullah el-Halhâlî... 3. Hocası: eş-Şeyh Taha el-Kadirî

³⁸ Ahmed b. Haydar'ın 2. Silsilesi: Muhammed b. Şervîn ← Ahmed el-Mahallî ← Mirzâ Mahdûm ← Mirzâcan eş-Şirâzî ← Cemaluddin Mahmud eş-Şirâzî... 3. Silsilesi: eş-Şeyh el-Kurdî el-Eşnevî← Mirzâcan eş-Şirâzî.

³⁹ ed-Devvânî'nin 2. Silsilesi: Mahmud b. Ebi'l-Feth es-Servistânî ← Lisanuddin es-Simnânî ← Celaleddin Muhammed el-Kazvîni ← Necmuddin Abdulğaffar el-Kazvîni ← Ebû'l-Kasım er-Râfîni ← Şeyhu'l-İslâm Muhammed b. Muhammed el-Cezerî... 3. Silsilesi: Mazharuddin Muhammed el-Kâzerûni ← eş-Şerif el-Cürcânî... 4. Silsilesi: el-Allâmetu'l-Kuşkenârî ← eş-

19. el-Muhakkikuş-Şerif el-Cürcânî
20. Mübarekşah el-Buhârî
21. Kutbuddin er-Râzî
22. el-Allâmetuş-Şirâzî
23. el-Kâtib el-Kazvinî
24. el-İmâm Fahreddin er-Râzî
25. Hucetu'l-İslâm Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî
26. İmâmu'l-Haremeyn Ebû'l-Meâlî Abdulmelik b. Abdullah el-Cüveynî
27. Ebû Tâlib el-Mekkî
28. Ebû Osman el-Mağribî
29. Ebû Amr Ez-Zeccac
30. Ebû'l-Kasım Cüneyd el-Bağdadî⁴⁰
31. Ebû'l-Hasan es-Sırrî İbni'l-Muğallisî es-Sakatî
32. eş-Şeyh Ma'ruf el-Kerhî
33. Ebû Süleym Davud et-Tâî
34. Habib el-Acemî
35. Hasan el-Basrî
36. Hz. Ali el-Murtedâ (r.a.)
37. Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)

İcâzetnâmede bu silsile zikredildikten sonra bir de bir hadis silsilesi belirtilmektedir. Bu silsilede '*Ameller, niyetlere göredir, her şabıs için niyetinin karşılığı vardır.*'⁴¹ meâlindeki hadisin icâzeti verilmiştir. Bu silsile Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den diğer bir tarikle gelmiş, bu tarik yukarıda verilen silsilede adı geçen Ahmed b. Haydar'da birleşmiştir. Bu silsileyi de yine yukarıya çıkışlı olarak buraya aktarıyoruz.

1. Ahmed b. Haydar
2. eş-Şeyh Abdulmelik el-İsamî
3. Vâlid'u Abdulmelik

Şerif el-Cürcânî... 5. Hocası: Tacuddin Mahmud el-Fârûkî.

⁴⁰ İcâzetnâmede Cüneyd el-Bağdadî ← Cafer el-Haddâd ← Abdullah el-İstahrî ← Ebû Turâb en-Nahşabî ← Şakik el-Belhî ← İbrahim b. Edhem ← Musa er-Râî ← Üveys el-Karanî ← Hz. Ömer(r.a.) ve Hz. Ali(r.a.) ← Hz. Muhammed (s.a.v.) şeklinde ilmî silsileyle beraber ilerleyen bir hırka silsilesi de zikredilmektedir.

⁴¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sabihu'l-Buhârî*, (Kitabu Bed'i'l-Vahy, Hadis no: 1), (Riyad: Daru's-Selam, 1997).

4. Şihabuddin Ahmed b. Hacer el-Mekki el-Heytemî
5. Şeyhu'l-İslâm Kadı Zekeriyya el-Ensârî
6. Celauddin el-Mahallî
7. Celaluddin el-Bulkaynî
8. el-Hafız İbn-i Hacer el-Askalânî
9. Ebû Ali Muhammed b. Ahmed el-Mehdevî
10. Yahya b. Muhammed el-Hemdânî
11. Ebû Muhammed Abdullah ed-Dibâcî
12. Abdullah b. Muhammed el-Bahîlî
13. el-Hafız Ebu Ali el-Ceyyânî⁴²
14. Ebû Şakir Abdulvahid b. Mevhib
15. el-Hafız Abdullah b. İbrahim b. Muhammed b. Abdillâh el-Asîlî
16. Ebû Ahmed Muhammed b. Muhammed el-Cürçânî
17. el-Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf el-Firebrî
18. el-Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğire
- b. Berdizbeh el-Cu'fî el-Buhârî
19. el-Humeydî
20. Süfyân es-Sevrî
21. Yahya b. Saîd el-Ensârî
22. Muhammed b. İbrahim et-Teymî
23. Alkame b. Ebi Vakkâs el-Leysî
24. Hz. Ömer İbnu'l-Hattâb (r.a.)
25. Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.).

Silsile bu şekilde bitirildikten sonra şu mealde bir dua yazılmıştır: *Allahım! Bizleri bu zatların bereketleriyle feyizlendir ve onların doğru yollarında yürümemizi nasib eyle. Amin.*'

Bundan sonraki kısımda talebeye icazet verildiği ifade edilmekte ve mücâza dua ve vasiyet yapılmaktadır. Bu şekilde icâzetnâme sona ermektedir. Bu bölümü, tercüme olarak buraya aktarıyoruz.

'Hocalarımın, ilimleri tedris, esrarlarını izhar, zikir ve evradların tilâveti, va'z için oturma ve kullara tezkîr hususlarında bana verdikleri icâzeti, ben de

⁴² El-Ceyyânî bu hadisi şu yoldan da almıştır: Hatem b. Muhammed et-Tarablusî İ Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Kabisî.

başta adı geçen bu talebeme (ilim ve amelde yükselmekten zail olmasın) verdim. Cenab-ı Hak'tan diliyorum ki; beni, burada bazı olanları ve tüm Müslümanları adı geçen hocalarımla faydalandırsın. Beni ve icâzet alan bu talebemi, onların bereketinden mahrum etmesin. Bu mücâzımı, yolların en hayırlısı olan ilim yolunda yürütsün. Ve onu 'Hak yoldan ayrılmayan, Allah dilemedikçe kimsenin onlara zarar veremeyeceği taife' den eylesin.

Bütün hocalarımın talebelerine vasiyet ettiği gibi ben de bu mücâzıma şunu vasiyet ediyorum: Öncelikle Allah'tan hakkıyla sakınsın ve O'na tâatte bulunsun. Allah'ın kullarına özellikle ilim talebelerine karşı şefkatli olsun. Derse başlamadan önce başiyelere bakmaksızın kendisi mütâlaâ etsin. Ancak bir tereddüde düşerse başiye ve kitaplara baksın. Ve gizli açık yaptığı sâlih dualarda beni de unutmasın. Cenab-ı Hak'ın salat ve selamı, peygamberlerinin sonuncusu ve rasüllerinin en hayırlısına, O'nun âl, ashâb ve sevenlerine olsun. Davamızın sonu Allah'a hamd etmektir.

Ben, Hacı Mahmud'un oğlu Hacı Muhammed Ali'nin oğlu Burhaneddin el-Hamzевî el-Mücahidî el-Halidî et-Tillovî, (Allah, yarattıklarının en hayırlısının hakkı için onun lehinde olsun, aleyhinde olmasın.) itiraf ediyorum ki, icâzet verme makamına layık değilim. Fakat bu hüküm kaderde yazılmıştır.

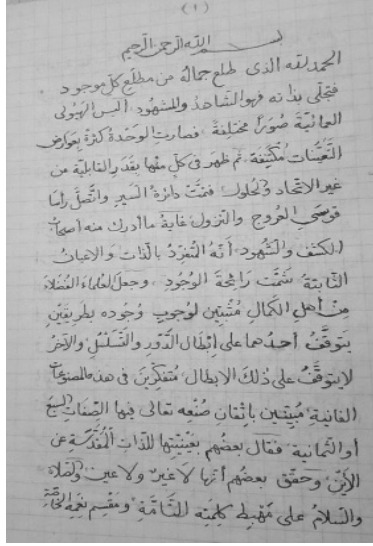
SONUÇ

İslâm eğitim-öğretim geleneğine has bir özellik olan icâzet; ilim, irfan, meslek ve sanat hareketlerinin aktarımının güvenilirliğini ve sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. İcazetlerle toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda liyakatli kişilerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu gelenek günümüzde de devam ettirilmektedir. Tillo Mücahidiyye Medresesi, ilmî icâzet verme geleneğini devam ettiren kurumlardan biridir.

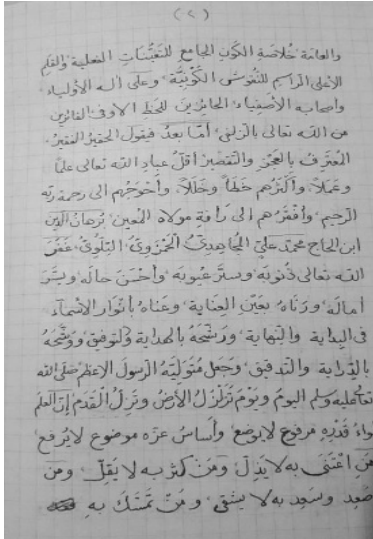
İcâzetin en önemli yönlerinden biri silsilenin Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) ulaşmasıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.), ilmini Hz. Cebrail vasıtasıyla Cenâb-ı Hak'tan (c.c.) almıştır. Böylece bu icâzetnâmede zikredilen ilmî silsilenin kaynağı da Âlim-i Mutlak olan Cenâb-ı Hak (c.c.) olmuştur. Bu kaynak, verilen icâzetin hem önemini belirtmekte hem de kişiye yüklediği sorumluluğu ifade etmektedir. Çünkü icâzet alan kişi, Cenab-ı Hak'tan (c.c.) gelen bir emaneti üstlenmiş olmaktadır. Emaneti alanın vazifesi, aldığı emanete hakkıyla riayet etmektir. Burada bu hakka riayet ise ancak icâzet

alan kişinin öğrendiği ilimle amel etmesi ve onu Allah rızası için insanlara öğretmesiyle gerçekleşebilir.

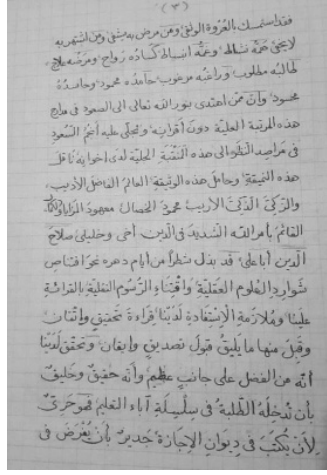
EKLER

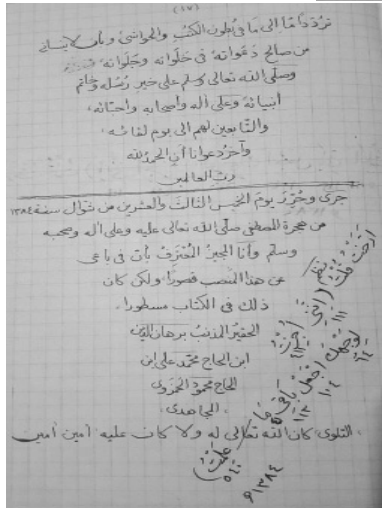
1: İcâzetnâmenin ilk sayfası

2: İcâzet veren hocanın isminin yazıldığı 2. sayfa

3: İcâzet alanın isminin yazıldığı 3. sayfa

4: İcâzetin verildiği tarihin yazıldığı son sayfa

Kaynaklar

- Akdağ, Hasan, *İcâzetnâmeler ve Erzurum'da Ahmet Şevki Efendi'ye Verilen Bir Hat İcâzetnâmesi*, (Ekev Akademi Dergisi, yıl. 12, sy. 35, Bahar 2008).
- Akpınar, Cemil, *‘İcâzet’*, (İstanbul: DİA, 2000).

- Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi (Medrese Programları-İcâzetnâmeler- İslahat Hareketleri)*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983).
- Bağdadî, Ebu Bekir Ahmed İbn Ali b. Sabit el-Hatip, *Kitabu'l -Kifaye fi İlmi'r-Rivaye*, (Beirut: Daru'l-Kûtûbi'l-İlmiyye, 1988).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sabihu'l-Buhârî*, (Riyad: Daru's-Selam, 1997).
- Cebecioglu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009).
- Cevheri, Ebu Nasr İsmail Bin Hammad, *es-Sıhab*, thk. Ahmed Abdulğafur Attar, (Beirut: Daru'l-İlmi li'l-Melayin, 1990).
- Düzenli, Muhittin, *İslam Rivayet Geleneğinde İcâzet*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy.17, 2004).
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, thk: Şeyh Halil Me'mûn Şihâ, (Beirut: Daru'l-Ma'rife, 2009).
- Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mucmelu'l-Luğat*, thk: Züheyr Abdulmuhsin Sultan, (Beirut: Müessesetu'r-Risale, 1986).
- Ebû't-Tayyib Muhammed Şemsu'-Hakk Âbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebi Davud*, (Beirut: Daru'l-Kûtûbi'l-İlmiyye, 1998).
- el-Harrânî, İbrahim, *Tuhfetu'l-İhvânî'l-Medresiyye fi Terâcimi Ba'di Musannifi'l-Kutubi'd-Dirâsiyye*, y.y., 1427.
- Erman, Uğur, *Siirt Medreselerinde Arapça Dil Eğitimi*, Atatürk Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), (Erzurum: 2013).
- İbn Manzur, *Lisanül-Arab*, (Beirut: Daru's-Sadı, 1990).
- İbnu's-Salah, Ebu Ömer Osman b. Abdurrahman, *Ulumu'l-Hadis*, thk ve şerh: Nureddin Itr, (Dimeşk: Daru'l-Fikr, 2013). İdriz, Mesut, *İslam Eğitim Yaşamında İcâzet Geleneği*, (Değerler Eğitim Dergisi, 2003).
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983).
- Selefî, Muhammed Lokman, *İhtimamul Mubaddisin bi-Nakdil Hadis Seneden ve Metnen*, (Riyad: Daru'd-Daî li'n-Neşri ve't-Tevzi', h.1420).
- Suyutî, Abdurrahman b. Ebi Bekir, *Tedribu'r-Ravi fi Şerhi Takribi'n-Nevevi*, thk. Ahmed Ömer Haşim, (Beirut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1985).
- Toprak, Maruf, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler, Günümüz Medreseleri*, Alparslan Üniversitesi, (Muş: 05-07 Ekim 2012).